

Yayın Tanıtımı: Durmuş ARIK (Editör) - Ahmet Hikmet EROĞLU (Editör), *Halk İnanışları (El Kitabı)*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017; 500s.

Editörlüğünü Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi kürsüsü hocalarından Prof. Dr. Durmuş Arık ile Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu'nun yapmış olduğu *Halk İnanışları (El Kitabı)* adlı eser; Ankara, Grafiker yayınlarından 2017 yılında çıktı. Çok yazarlı, kolektif katımlı bu eserin ortaya çıkmasında dinler tarihi sahasında değerli ve önemli hizmetleri olan saygın bilim adamları katkıda bulunmuşlardır. Başlı başına bir referans kaynak olarak, sadece ilahiyat fakültelerine değil aynı zamanda halk bilimi ile halk edebiyatı kürsülerine ve alanın ilgililerine rehber olabilecek mahiyetteki bu kitabın, Türkiye'de sosyal bilimler sahasında önemli bir boşluğu doldurduğu muhakkaktır.

Halk İnanışları (El Kitabı) on yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, Ahmet Hikmet Eroğlu tarafından kaleme alınmıştır, *Halk İnanışlarına Giriş* adını taşımaktadır. Eroğlu, halk inanışlarının temel konuları ve terminoloji meselelerini tartışmış, inanmaların ve batıl itikatların dinî, psikolojik, sosyolojik ve kültürel yönlerine değinerek bilim tarihinde halk inançlarına ve halk bilim çalışmalarına teveccühün sebepleri hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Baki Adam'a ait *Kutsal Nedir?* başlıklı ikinci bölümde; kutsal kavramı etrafında teşekkül eden tabu ve dindışı hüviyetler gibi konular kutsalın belirleyici faktörleri bağlamında irdelenmiştir. Üçüncü bölüm, *Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni* adını taşımaktadır. Durmuş Arık, ilgili bölümün yazarı olarak, kutsal mekân ve ziyaret fenomenlerini hem morfolojik özellikleri bakımından hem de anlatı dünyamızdaki karşılıkları ile efsane, menkıbe ve kerametler cephesinden ele almıştır. Ayrıca, ziyaretçi ve ziyaret adabının halk bilimsel anlam alanı hakkında bilgiler vermiştir. Dördüncü bölümde Kemal Polat, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet'te kutsal nesnelere ilgili inanışları kutsalın

TÜRKÖLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
46. SAYI / VOLUME
2019-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

Doç. Dr.
Reyhan Gökben SALUK

Ankara Hacı Bayram Veli Üni.
Edebiyat Fak.
Türk Dili ve Edebiyatı Böl.

reyhan.saluk@hbv.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1498-6566

Atıf
Citation

SALUK, Reyhan Gökben (2019).
"Yayın Tanıtımı: Durmuş ARIK
(Editör) - Ahmet Hikmet
EROĞLU (Editör), Halk İnanış-
ları (El Kitabı), Grafiker Yayınları,
Ankara, 2017; 500s. ", *Türkölük Bi-
limi Araştırmaları*, (46), 223-227.

YAYIN TANITIMI
BOOK REVIEW

mahiyeti çerçevesinde çözümlemiştir. *Kutsal Nesnelere İlgili Halk İnanışları* başlığını taşıyan bu bölümde; Türk kültüründe kutsal nesnelere ilgili inanışların; güneş, ay, yıldız, taş ve ağaç gibi fenomenlerin değeri çerçevesinde düzenlendiği görülmektedir. *Dinlerde Kutsal Zaman* eserin beşinci bölümüdür. Ali Osman Kurt, kutsal zaman mefhumunu; sadece Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet'te bilinen belirli gün, gece ve aylar boyutundan değil, Türk kültüründe önemli bir yeri olan Nevruz, Hıdırellez gibi bayramların da mahiyetini sorgulamak suretiyle zenginleştirmiştir. Ahmet Hikmet Eroğlu tarafından kaleme alınan *Geleneksel Türk İnanışları* adlı altıncı bölümde; Gök Tanrı, Umay, yer-su, kozmoloji, atalar ruhu ve kamlık inancı gibi kavramlar ekseninde, eski Türk dinine ve yaşam biçimine has değerlendirmeler bulunmaktadır. *İslâm Öncesi Arap İnanışları* adını taşıyan yedinci bölümde, Durmuş Arık, cahiliye dönemi Arap toplumunun sosyo-kültürel ve inanç yapısı ile halk inanışlarını; geçiş dönemi pratikleri, tabu, bidat ve batıl inanç fenomenleri bağlamında tahlil etmiştir. *Tabiat Kültürleri* adı verilen sekizinci bölümde Münir Yıldırım; su, toprak, dağ, ağaç, ateş gibi yer unsurları ile gök cisimlerini fenomenolojik boyutlarıyla incelemiştir. *Geçiş Dönemleri İle İlgili İnanışlar* adını taşıyan dokuzuncu bölüm Ahmet Hikmet Eroğlu tarafından tartışmaya açılmış ve bu bölümde Türk Dünyası'nda, Anadolu'da doğum, evlilik ve ölüm pratikleri örnekleriyle izah edilmiştir. *Dua, Rukye, Havas İlmi, Tılsım ve Büyü* isimli onuncu bölüm Baki Adam tarafından yazılmıştır. Adam, bu başlık altında yer alan kavramları dinler tarihi metodolojisine uygun bir üslupla analiz etmiştir. On birinci bölüm, *Halk Hekimliği/Sağaltma Ocakları İle İlgili İnanışlar* adını taşımaktadır. Sami Kılıç; ocak kültürünü, -halk hekimliği ile ilişkisi bağlamında- geleneksel, mekâna bağlı, sihir ve büyü gibi fenomenler üzerinden tasnif etmiştir. Durmuş Arık'a ait *Uğur ve Uğursuzluk* isimli on ikinci bölüm; çeşitli din ve kültürlerde uğur ve uğursuzluk kavramının, İslâmiyet'in kabulünden önce Türk ve Arap toplumlarındaki görünüşünün ve İslâmiyet'le birlikte nasıl algılandığının ele alındığı bir bölümdür. Mustafa Ünal'ın değerlendirdiği *Ruhani (Görünmeyen) Varlıklarla İlgili İnanışlar* adını taşıyan on üçüncü bölümde, bilhassa İslâmiyet sonrası Türk kültüründe cin, alkarısı, peri, Hızır ve evliya inançları analiz edilmiştir. Hamza Karaoğlu'nun ele aldığı *Ruhla İlgili İnanışlar* başlığını taşıyan on dördüncü bölüm; iyi ve kötü ruhlar, kötü ruhlardan korunma maksatlı ortaya çıkan pratikler, atalar ruhunun fenomenolojik ve inanış boyutundaki görünüşleri ile ilgili bir bölümdür. Ali İsmail Güngör tarafından yazılan *Kurbanla İlgili İnanış ve Uygulamalar* ise on beşinci bölümü teşkil etmektedir. Bu bölümde kanlı-kansız kurban, semavi dinlerde kurban fenomeni ile Türk kültüründeki pratikleri ile zengin örnekler verilmek suretiyle örnekendirilmiştir. Mehmet Alparslan Küçük tarafından kaleme alınan *Sayılarla İlgili İnanışlar* adlı on altıncı bölümde, mitlerde, dinlerde ve

inanışlarda sayı fenomeni ve bu fenomene bağlı ritüel dizgesi çok boyutlu bir şekilde çözümlenmiştir. Son bölüm ise Kemal Polat'a aittir ve *Modern Çağda Yaşayan Hurafeler* başlığını taşımaktadır. Polat, bu bölümde hurafe ve bidat kavramlarına değinmiş, aynı zamanda günümüzde yaygın olarak karşımıza çıkan hurafeleri analitik bir şekilde kategorize etmiştir.

Toplamda beş yüz sayfa olan eserde yukarıda bahsi geçen bölümler dışında, ön söz, dizin ve ilgili kitaba bölüm yazarı olarak destek veren bilim adamlarının özgeçmişleri bulunmaktadır. Ön söz bölümü editörler tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde eserin sebep-i telifi ve editörler tarafından tespit edilen ve tamamlanması gereken eksikliklerle ilgili temenniler de bulunmaktadır.

Eser; halk inanışlarının ve buna bağlı pratiklerin din ve kültürle olan ilişkisini ortaya koymanın önemine değinmektedir. Konuyla ilgili olarak; inanmanın tarihî ve fenomenolojik süreci, çeşitli din ve kültürlerle analogileri ve farklılıkları üzerinden kıyaslanarak aktarılmış ve resmî dinler cephesinden değeri senkronik dilimler üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan bakıldığında halkbilimi, inanışları ait olduğu kültürün bir ögesi olarak tanımlarken dinler tarihi inanmaya bağlı fenomenleri köken, tarihî süreç ve resmî dine göre konumunu belirleyerek yorumlamaya gayret eder. Eserde; yazarların genel paradigması halk bilimini dinler tarihine yakınsak kılmaktır. Çünkü resmî din görevlilerinin din hizmetlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi için halkbilimcilerinin sahada yapmış oldukları çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu anlamda halkbilimi çalışmaları hedef kitleyi daha iyi tanıyabilmek açısından din görevlilerine rehber olabilmektedir. Örneğin; sahada alan uzmanlarınca yapılan derlemeler kültürün içine yerleşmiş hurafe, bidat, batıl itikat gibi resmî din unsurları ile çoğunlukla çelişen hususlar hakkında bilgi verebilecek keyfiyettir. Eserde; bölüm yazarlarının temel iddiası inanışları hem bir kültür ögesi olarak görmek ve hem de dinî açıdan değerlendirmek şeklindedir. Dahası din değişimleri tarihinde İslâm öncesi toplumların eski inanç ve kültürlerine mahsus uygulamaları yeni medeniyet dairesine taşıma biçimleri de -İsrailiyat gibi tartışılması gereken bir diğer konudur. Böylelikle eser yazarları diyakronik inanç öğelerini analiz etmenin, resmî dinin öğretilerini -bilhassa İslâmiyet özelinde- daha doğru anlamayı ve uygulamayı mümkün kıldığı düşüncesindedir. Geniş bir coğrafyaya yayılan ve farklı din ile inançları benimseyen Türk milleti açısından bakıldığında, inanmalar ve buna bağlı pratikler bağlamında hem eş süremlî hem de art süremlî bir inceleme zorunlu olmaktadır.

İnanmalar, din bilimine göre; hem psikolojik hem de sosyolojik bir vakadır. Bu bağlamda hem bireysel hem de toplumsal izlekleriyle doğum, ölüm gibi geçiş dönemleri ile ilişkilidir. Geçiş dönemleri içinde halk dindarlığının görünür olduğu su götürmez bir gerçektir ve her zaman kutsal

olan ile ilişkili olan birtakım fenomenler de halk inanışlarının ana mevzularını teşkil etmektedir. Bu bağlamda büyüden, tılsıma, nazardan, muskaya kadar her türlü soyut ve somut olgu halk inanışlarının içindedir. Eserde; halk inanışlarına bağlı içerik çözümlemesi ve konu başlıklarına dayalı tasnifler bu soyut ve somut unsurlar üzerinden yapılmıştır. Dini oluşturan unsurlar inanış kavramı üzerinden; tabiatüstü varlıklara inanç, kutsal-kutsal dışılık, ibadet-ayin-tören, rabıta sistemi, hayat, ölüm ve ölüm ötesine ait görüşler, dinî gruplara mensubiyet gibi yollar vasıtasıyla inanan insanı anlama etkinliğine dâhil edilir.

İnanış, inanma işi olarak; inanç ise daha çok bir dine, Tanrı'ya inanma, akide, iman ve itikat olarak tanımlanmaktadır. Eser başlığı *Halk İnanışları* adını taşımaktadır. İnanç ve inanış diyalektiğinde; bölüm yazarlarının, manevî halk inanışları zümresinden sayılan, İslâm merkezli Kitap ve Sünnete dayanan ancak farklı uygulamalarla görünür olan ve Türk kültürünün bir ögesi hâline gelmiş her türlü inanma ögesini inceleme alanına dâhil ettikleri görülmektedir. Bu göstergenin temel dayanakları Ankara Üniversitesi Dinler Tarihi kürsüsünün seçkin hocalarından sayılan Hikmet Tanyu'nun 1976 yılında yayınladığı *Dinî Folklor veya Dini-Manevî Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerine Bir Araştırma* başlıklı makalesidir. Bu makaleden de yola çıkarak inanışların hem kültürel hem de dinî dayanakları bulunduğu söylenebilir. Söz konusu yayın da terminoloji ve kavram haritasını bağlamına uygun bir şekilde tasarlamış görünmektedir. Bu tasarım normatif bakış açısından uzak, yargısız, objektif ve sadece derlenmiş değil aynı zamanda bu derlenen malzemenin kökenine ve dayanaklarına dair bilgilendirmelerde bulunan bir yaklaşımı esas almaktadır. Politeizmden monoteizme kadar bütün dinlerin özünü teşkil ettiği bilim uzmanlarınca tespit edilen kutsal ve tabu kavramlarını inanan insan temelinde sorgulamak ve tanımlamak ancak bu sayede mümkün olabilmektedir. Yazarların kendi bölümlerini oluştururken temel dayanakları da sadece bir veri tespitinde bulunmak değil aynı zamanda bu verilerin sosyolojinin ve psikolojinin imkânlarıyla ele alınabilecek bir keyfiyette analizine fırsat sağlamak olmuştur.

Böylesi bir farkındalık mutlaka bilimsel bir bakış açısı ile objektif ve fenomenolojik bir yöntem benimsemekle olabilir. Bu bağlamda yazarlar; özeldir her ne kadar Ata yurttan Ana yurda Türk milletinin belli başlı manevî kültür öğelerine değinmiş olsalar da farklı din ve kültürlerden, inanışlardan örneklerle bölümlerini zenginleştirmiş, inanan-belli başlı kabul-kutsal üçlüsü üzerinden sorgulanan, belli bir gerçekliği olan ve tarihe, kültüre dayalı otonom (özerk) yapılanmaları deskriptif (tasvirî) ve normatif bir paradigma ile izah etmişlerdir. Ayrıca sadece konuya yaklaşım biçimleri ile değil mevzuyu tasnif ediş yollarıyla da bir örnek eser vücuda getirmişlerdir.

Dinler tarihi günümüzde mevcut veya geçmişte yaşamış dinleri bilimsel ve objektif yönden incelemeye gayret eder. Araştırmacılar, dinle ilgisi olmadığı varsayılan zaman ve mekân kategorilerinin temelinde inançların yattığını savunmaktadırlar. Gerçek anlamda bu tavır; din, fenomenoloji ve tarih bilimlerinin ekseninde dinin ve inanca bağlı pratiklerin objektif, bütünleştirici ve kapsayıcı yönleriyle ilgilenmekle mümkündür. Söz konusu eser de bu bütünleştirici ve kapsayıcı vasıflarıyla inancın, kutsalın ve dinin, insan ve insanlık tarihindeki serencamını konu edinen bir çalışma hüviyetine bürünmüştür.

Sonuç olarak; dinî tecrübe hissî birikimin asıl dayanağı ve bilinçli insanın Tanrı-kutsal-sır bilgisi çerçevesindeki anlam arayışıdır. Eserin yazarları da fenomenolojik bir eda ile hem bireysel içkinliğe hem de toplumsal aşkınığa işaret eden olguları tanımlamaya ve buna göre bir farkındalık oluşturmaya çalışmışlardır. Ayrıca bireyin etik-ahlakî kimliğini bütünleyen unsurların da betimlenebilmesi bu türden bir farkındalıkla mümkün olmaktadır. Bu vasıflarıyla eser; okuyucuyu, manevî olan ile maddî olan arasında kurulan bağı ve metafizik olanın mistik alanını anlamlandırmaya davet etmektedir.